



## БУШУУЛУ МИТИНГ

# Кёчгюнчюлюкде жолгъанланы хурметине дууа тутхандыла, бир минут шумсуз тургъандыла, мемориалгъа гюлле салгъандыла

Политика репрессия сынагъан малкър халкыны мемориалыны алдында 8 марта халкъ, төреде болуучу, эртенликден жыйылып башлагъанды. 77 жыл мындан алгъа миллетте тошгън заруауаткыны, Орта Азиягъа бла Къазахстангъа баргъан 18 кюнго бла кечени эмда кичи жеринде жашагъан 13 жылыны ичинде өлгенлени эсериге власть органданы келечилери, жамуат, жаш төре да жыйып чыдыла.



## ВИДЕОКОНФЕРЕНЦИЯ

# Сёлешиюну магъанасы – коронавирусу къыралда жайылыуун тохтатыу

КЪМР-ни Башчысы **Казбек Кокоев** Россей Федерацияда Жагън коронавирус жукъгъан арууну тохтатыу эм жайылыуна къажуу оператив штабны жайылыуна къуралгъанды. Ол видеоконференция аманла бла кыралгъанды. Аны РФ-ни Правительствоосуну башчысыны орунбасары **Татьяна Егорова** бардыргъанды.

Вице-премьер белгилли этген шартлагъа кёре, къыралны эки миллиондан аслам инсаны вируска къажуу дарманы эки укулду да салдыргъанды. Вакцинация тир бардырыла, халкъда аруугъа иммунитет бютюдюа кочлю болуугън белгилегенди ол. Арууну

жайыпгъаны бла байламлы кийирилген чекленди, аруугъанланы саны азайгъанына да къарамай, халкъ иммунитет къуралгъаныны кетериге жарамагъанына эс бургъанды. Къабарты-Малкърда, къыралны башха субъектериндеча, иммунизация къуралгъанды. Республикда вакцинаны салдырырга 50 жер барды, ол санда элиде амбулаториялар, медицина эки миллиондан аслам инсанын уму коллективге келип бардырыдыла. Солуу конюнде уа укону эдирича эки мобильный къырал шыдаиды.

COVID-19 диагностикасын 9 лабораторияда

бардырыдыла, аладан бешини къырал учредениядыла. Быйыл 4 марта болгъан шартлагъа тийишлиликде 449 264 тинтуу бардырылгъанды, аруу 21265 адамгъа жукъгъанды. Вирусдан республиканы 377 инсаны ауухандыла.

Бюгонюкде жети компьютер томограф сау кюнго ишлейди. COVID-19 жукъгъанланы, ала бла байламлыкъла жорютулени, болымидан тышынча пневмония жагълыгъанына ишкелени КТ-тинтуилеуден өтерге онлары барды. Бу кезиде 86 миңг аллай тинтуу бардырылгъанды.

Республикда ишленген төрт госпитальда 382 сауоу баргъандыла. Бюгонюкде саулык саклау учредениядла бу жукъгъан арууну да кыйналгъанлагъа бюгонген жерлени 65,5 процентиде сауосула жатадыла. Реанимация бюномде 33 адам турды.

Республикда коронавирусу жайылыуна къажуу мадарла андан ары бардырылдыла. Сёзге, жыйылылгъа 50 адамдан кёп къа тышырга жарамайды, 65 жылдан таматалда, аруулары юсеринден кетмегенге юйлеринден чыкъмазгъа керекиде.

Сербей Назаров арт жылдада тиреи солуну, ол санда энтретал торлоперин, таулыжа спортну, алынгимми оюнгенге тартылгъан эфбрус курортну инфраструктура айну онларына бийик багъа бергенди. Журт сайын туристлени келиуо кебейди, къыралга регионга инвестицияланы келиулерине себепликтеча къарайдыла. Ол ызга болушукъ этерча РФ-ни Правительствоосу инфраструктура айнуу ыракы жагычылыгъыну планга салгъанды: жуукъ заманда «Эфбрус» курортну игендириуге федерал бюджетден 7 миллиард сомдан артыкъ бёлонюкюдо.



КЪМР-ни Башчысы Казбек Кокоев Россей Федерацияда Жагън коронавирус жукъгъан арууну тохтатыу эм жайылыуна къажуу оператив штабны жайылыуна къуралгъанды. Ол видеоконференция аманла бла кыралгъанды. Аны РФ-ни Правительствоосуну башчысыны орунбасары Татьяна Егорова бардыргъанды.

## ШАГЪЫРЕЙЛЕНИУ

# Республиканы турист амалларына, курорт тийрени инфраструктурасына къарагъандыла

Къабарты-Малкърда иш бла келген жолучулугъну чегинде РФ-ни экономиканы айнытуу министрени орунбасары **Сергей Назаров** делегация бла Эфбрус курортда болгъанды. КЪМР-ни Башчысы **Казбек Кокоев** республиканы турист онглари, курорт тийрени инфраструктурасы бла шагъырейлендиргенди.

Делегация канат жол бла Гарабашы станицыга дери кёторюлгенди, ызы бла партракда «Липрус» бийик-тау къонакъ ойге дери баргъандыла. Ол 3912 метр бийикликде орналгъанды, къонакъла андан Минги тауну аруулугъна къаралгъандыла.

Курорт тийрени объектерин жокълагъан кезиде «Эфбрус» битеусезону турист-рекреация комплекси айнытуу планын презен-КЪМР-ни Башчысы **Казбек Кокоев** бла РФ-ни экономика айнытуу министрени орунбасары **Сергей Назаров** регионун социал-экономика болуун айнытуу онгларын сюзгендиле.

Республиканы таматасы федерал министрстволарга республиканы экономикасына этилген болушукъ ючюн ыразлыгъын айткъанды. Ахыр беш жылы ичинде келген туристлени саны эки кереге өскенди, аны бла бирге тамаллангън жумушла уа 2,8 кереге кебейгенлерин билдиргенди. Къабарты-Малкърда сау жылы ишленген курортла къырагъа кереклисин чертип, инфраструктура айнытуу жаны бла улуу борла са-лынганларын айткъанды. Сергей Назаров а регион бла хайыры байламлыкъла къыраууну магъанасын белгилегенди.

Кенгешде районланы суу бла жалчытуу системаланы къурууну, ток ызыны жагъыртыу юсеринден айтылгъанды. Аны бла бирге «Шимал-Кавказ федерал округну айнытуу»

кырал программа къалай толтурулгъаны да сюзюлгенди. Аны чеклеринде республикда 2018-2020 жылдада 10 инвестиция проект жашауда бардырылгъанды. Алагъа 3,5 миллиард сом къаратылгъанды. Программага тийишлиликде быйыл майгъа дери Къазахтау-Аушигер суу ыз хайырлангъына берилдикди, июныга дери уа Басхан шахарда скважинаны къурулушу бошайрга керекиде.

Жуукъ беш жылы ичинде эл миллион, туризмде, промышленностыда инвестиция проектлени тамамларга мурагъа бардыла. Жыйылыу къатышханда, республикда инвестиция тир салынгъанларын белгилегенди. Аны бла байламлы регион власть органдла РФ-ни Экономика айнытуу министрствосу инвестиция проектеге инфраструктура болушукъ этюноу бла борчларына санайдыла.

Тобушуге КЪМР-ни Правительствоосу Председатели **Мускуланы Алий**, аны биринчи орунбасары **Муаед Кунжиев**, экономика

тайысы къуралгъанды. Анга быйыл «Мир» станицыда эки канат жолну эм юч тау-лыжа трассаланы къурулушлары киредиле.

Сербей Назаров арт жылдада тиреи солуну, ол санда энтретал торлоперин, таулыжа спортну, алынгимми оюнгенге тартылгъан эфбрус курортну инфраструктура айну онларына бийик багъа бергенди. Журт сайын туристлени келиуо кебейди, къыралга регионга инвестицияланы келиулерине себепликтеча къарайдыла. Ол ызга болушукъ этерча РФ-ни Правительствоосу инфраструктура айнуу ыракы жагычылыгъыну планга салгъанды: жуукъ заманда «Эфбрус» курортну игендириуге федерал бюджетден 7 миллиард сомдан артыкъ бёлонюкюдо.



айнытуу министр **Рахайланы Борис**, курортла эм туризм министр **Мурат Шогенуков**, Басхан шахарны администрациясыны таматасы **Хачим Мамаев**, «Шимал Кавказыны курортлары» акционер обществовуну таматасы **Хасан Тимжиев**, «Курорт Эльбрус» акционер

КЪМР-ни Башчысыны бла Правительствоосу пресс-службасы.

## Къабарты-Малкър Республиканы кырал саугъалары бла белгилеуню юсюнден Къабарты-Малкър Республиканы Башчысыны УКАЗЫ

Жетишимлери эм кёп жылланы бет жарыкълы урунганлары ючюн  
**Къабарты-Малкър Республиканы Сейли грамотасы бла саугъаларга**  
**ГАСТАШЕВА Наталья Казбулатовна** – «Искусстволаны Шимал-Кавказ кырал институту» бийик билим берген федерал кырал бюджет билим берген учреденианы вокал искусство эм дирижирование кафедрасыны таматасын;  
**Сейли ата агарга:**  
**«Къабарты-Малкър Республиканы Саулукъ саклаууну сейли къулукъчу»**  
**ШОМАХОВА Фуза Дзадувангъа** – Заюково элде «Район больница» кырал бюджет саулукъ саклау учреденианы терк болушукъ тапдыргъан бёломюно тамата фельдшерин;  
**«Къабарты-Малкър Республиканы маданиятыны сейли къулукъчу»**

**Къабарты-Малкър Республиканы Башчысы**  
Нальчик шахар, 2021 жыл 5 март, №20-УГ

## Оператив штаб

# Аруу жукъгъанланы саны азаяды

КЪМР-де коронавирус профилактикасы эм аны жайылыуна къажуу регион оператив штабдан белгилли этгенлерича, пандемияны алландам берге республикда вирусдан 2159 адам аруугъанды. Тоненю 66 инсанга жукъгъанды.

Тийишли багытуда сора 20,3 мингге жуукъ адам сау болгъанды (ол санда тоненю 71 пациент). Бюгонюкде медицина бюномде элдиле 927 адам, Жарсыгъа, бу къыйан арууну кёторалмай аууханланы саны юч жюзден озгъанды – 383. Тоненю вирусдан эки пациент өлгенди.

Коронавирус КЪМР-де жайылып башлагъандан бери 453,6 мингден аслам тест бардырылгъанды (бир кюнне 602 тинтуу). Госпитальдада 376 пациент бардыла, аланы арасында тест коронавирусу аруу жукъгъаным ачыкъла магъанына да. Реанимация бёломде 44 сауоу турдыла.

Жукъгъанланы саны азайгъаны бла байламлы бюгонюкде республикда жаланды 4 госпиталь

## Жазылыу - 2021

# Мындан ары да огъурлу сёз нёгеригизлей къалсын!

Багъалышүеж! Бир-бир окуучуларыбыз андасанда «Заманга» жалаанда бир кварталга жазылып къалыучудула. Базм, аны да болуу кесини магъанасы, сылтау.

Алай эсе да, къайгъырмаз, халны тюзетирге къыйын туюндюдо. Сиз, почтагъа барып неба корреспондентияланы ташыуучу адамны седепиги бла бу магъаланы жумушуну 22 марта дери тындырагъанды, аны тилибиде чыкъгъан газет эгинди жылы экинчи кварталына да (апрель, май, июнь) ююгозге келип, сизни огъурлу сёз нёгеригиз болгъанлай турдукъду.

Жазылыу юч айга багъасы – 364 сом 83 калек.  
Бизни индексбиз – П 5893

**Абдуллаханы Фатима**  
жазылгъанды.



ПАРЛАМЕНТ

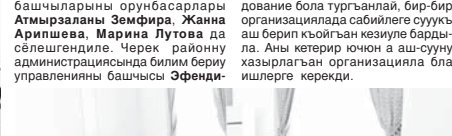
# Кичи классланы окуучулары жылы аш-суу бла кылай жалчытылынадыла?

КьМР-ни Парламентини Били беру, илму эм жаш тельюно ишери эмда Бюджет, наложга эм финанс рынокла жаны бла комитеттерини кенгерилген жыйлыуларында республикада кичи классланы окуучулары жылы аш-суу бла жалчытыу кылай куралгылары юсюнден докладды жаркыландыруу, илму эм жаш

сейрлерин болган битеу орган-ла бирге сюзөгө, кемчилликени таммалуу мадарларын излерге кереклисин чертгенди. Республиканы школларында кичи классланы окуучуларын жылы аш-суу бла жалчытыу кылай куралгылары юсюнден докладды жаркыландыруу, илму эм жаш

аны, мекямла жетишмегенлери ююн. Министерствө жер-жерли самоуправление органа бла бирге ачыкланган санитар-эпидемиология кемчилликени кетериу жаны бла мадарла толтургандыла. Кенгешер Роспотребнадзорну КьМР-де Управлениниси санитар надзор жаны бла беломною таматасы Луиза Какваева, Нальчик шахарны, Чегем, Прохладна районлары администрациялары башчылары орунбасарлары Атырзаланы Земфира, Жанна Аришева, Марина Литова да сөлөшкөндиле. Черек району администрациясында Били беру управленияны башчысы Эфенди-

аш татууна, багысына көре тош азыктан башка болмаганын билдиргенди. Продуктталары а билли беруу учрежденияла кеслери сатып алдыла. Тахта келетте, эт, чабак, сүт, өтмөк. Нина Емузова ата-анадан сабийлерине шоклада, сууксуз аш берилгенини таргытуула колленгенирин айтканда. Анга жууалы Луиза Какваева бергенди. Аны айтканына көре, азыкны жалчытырга оборудание бола тургандай, бир-бир организацияда сабийге сууксуз аш берип кыйган кезуле бардыла. Аны кетериу чюн а аш-сууну хазырлаган организацияла бля ишлерге керекди.



аллында уа депутатла, республиканы школларында болуп, бу иш кылай куралгылары кьргөндие, мектеплени оюнулары бла тошкөшөндиле, сабийле бля уа жылда бардыргандыла.

Жыйлыуыга КьМР-ни Башчысыны законла чыгарыуу эм сөд, органлада келечиси Мадина Дышкова, жууалы министрстволаны, жер-жерли самоуправление органады келечилери кытайшандыла. Аны ача, спикерни орунбасары Жанатайлы Салим ачык ушак бардырырга, бу иште кемчилликени ачыклагарга, аланы тамалыуу жаны бла закондателерини баштамчылыкка этерге чакырыганды.

Бюджет, наложга эм финанс рынокла жаны бла комитетини башчысы Михаил Афашагов кенгеш РФ-ни Президентини Посланиясында белгиленген жуумушлары чеклеринде куралган белгилегенди. Анга тийишликте былтыр сентябрьден башлап кырыялы тесте школларында да 1-чи - 4-но классланы окуучуларын жылы аш-суу бла жалчытырга борчла салынган эдиле.

Билим беру, илму эм жаш тельюно ишери эмда Бюджет, наложга эм финанс рынокла жаны бла комитетини башчысы Нина Емузова, теманы магьяналыгы белгилеи, аны тельюно ишери жаны бла министр Анзор Эззов этгенди. 2021 жылда республиканы бюджетинде сабийле жылы аш-суу бла жалчытыуа 559 993,8 миң сом салынганды, он санда федерал бюджеттен субсидияла 521 359,1 миң сомга жетедиле. Алай бля бир окуучууа юнюге 87 сом белюенеди.

2020-2021 окуу жылы битеуно билим берген 251 муниципал организацияда жылы аш-суу 50 596 сабийге юшөөндө. 40 414 окуучууа (биринчи сменде окутууналы) эртен аш берилди. Экинчи сменнге жүрөгөнү 7 023 школчу түш азык, програмизацияны алача башка учреждениялары 3 159 окуучуусу хахкысы эртен, тош аш бля жалчытынадыла.

Республикада 180 сабий юйлеринде окуйдула, ала да аш-азык бля жалчытынадыла. Министр белгили этгенича, шоклада аш-суу хазырланган жерде изилемге илешидише. 251 шоклада ашханала бардыла, 12-синде уа буфетле ишлейди.

Болсада Роспотребнадзор республикада Управлениниси бардырган тинтууледен сора 18 шоклада сабийлини жылы аш-суу бля жалчытыуа он болмаганы аны ачыкканды. Он санда тийишли оборудование болмаг-

таны Тареза да болуму юсюнден билдиргенди. Бу жуумушлага ача кылай белюенгени бля уа финансла министрни орунбасары Кылабеклы Азамат шагьерий этгенди.

Жыйлыууда айткынганын сөзө, Жанатайлы Салим саулукчыларына көре энци аш-суу керек болган окуучула бля иш кылай кыралгыларын сорганды. Анзор Эззов айтканына көре, ата-ана-ла заявление бериге керекдиле, медицина эсгертиуери бля бирге. Алай быыл быллай бир заявление да жокуду.

Михаил Афашагов башка-башка сменалада окутуу сабийге берилген аш бирча болганын бля кызылган бигирге сыйганди эмда продуктталар багына кылай тохташдыргыларын сорганды.

Анга жууалы, министр эртен Депутатла, докладланы сөзө, сабийге аш-суу хазырлаган организацияланы тизмесин кыраууну, он санда ишлерин кереклисича толтурмакчы техника, технология онгла жуууу кыратыууну, ашханала онгла ишленгенин хахкыларн кьтюрюно юсюнден айткандыла. Ахырнда Нина Емузова ачык ушак бардырылганы ююн ыразылыгын айтканды эмда «сабийлини жылы аш-суу бля жалчытыу ююн ырыскы техника, технология онгла кыруалыгына» билгилли кадрла болууга, продуктталына качествена кыаралыгына кереклисин эсгергенди.

Жыйлыууда айтылган эсге алынып, тийишли эсгертиле кыаб кьргөлгенди.

КьМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Мусусланы А.

Мусусланы А.

Документле

## Абадан тельюге себепликке битеу республикалы субботникни бардырууну юсюнден Кьбарты-Малкьар Республиканы Правительствоуно Бегими

2021 жыл 3 март, Нальчик шахар, №28-ПП

1941-1945 жылдада Улуу Ата журт урушуну сакталарыны эм кызаутка кытайшканына, елген аскерликени юй бийелерини социал кыорууларыны даражаларын ездюноу эм алагыа кышак социал себеплик этерча Кьбарты-Малкьар Республиканы Правительствоуно бегим эткенди.

1. Урушун урушуну, Саутланган Кюнлени эм право саклауучу органына ветеранларыны (пенсиячыларыны) Кьбарты-Малкьар республикалы жамаут организациясыны, «Кьбарты-Малкьар Республиканы профессор-организацияларны биригитилерни» союзуу баштамчылыккы кызыл кьрөгө эм 2021 жылда 27 марта абадан тельюге себепликке битеу республикалы субботникни бардырырга.

2. Кьбарты-Малкьар Республиканы толтурууну власты органына, муниципал районланы, шахар округланы жер-жерли администрацияларына, илмекте болган битеу организациялага бир коюлук иш хахкыларын кьчюрю, абадан тельюге себепликке битеу республикалы субботникке кытайшыну эсгертирге.

3. Абадан тельюге себепликке битеу республикалы субботникке кытайшканын кеси ыразылыктары бля белген финансланы 0310064300000010400 «Федерал казаначествону органына Россия Федерацияны бюджет системасын аркында бегим файдала» ськьта 961 1 17 05020 02 0000 180 «Россия Кьбарты-Малкьар Республиканы Правительствоуно Пресдседатели

Мусусланы А.

Кьрмюч



# Фрондан келген кыагытлада сакланган сезимле бля оюмла

Бу ююнде Нальчикте Исый Иллалароз атлы 10-чу номерли мектепте фрондан келген писмоалагы бля суратпадан кыралган жер кьрмюч ачылыганды. Ол Улуу Хораманы 76- жылгыгына атталганды. Аны философия илмуланы доктору, профессор Эфендияны Фуад башчылык этген коммерциялы болмаган «Патриот» жамаут организация кыраганды.

Кьрмюч Кьбарты-Малкьар Республикада шолкулчаны, бийик эмда энци окуу юйлерде билим алган студентлени тий кыармашуларыны хайырындан кыралганды. Ала жыйгандыла кыаылы кызауатка кирип, жанларын кызылардан да алмай, жерибизни немисли фашистлерден эркин этууге кытайшкан солдатланы фронтдан жазганын писмоаларын. Озганы заманланы тизгинлерин бюгон аланы жазганыланы туудукларындын тууганлары окутуунадыла.



«Быллай проектте биз, ёсөп келген телью да хораманы келтириу ючюн аталарыбыз, апапаларыбыз кыаллай улуу багыа бергенлерин, ала керюзгөткен кишилени эсибиде тутарга себеплик этедиле. Бюгончю кон мектепни тарыхында белгилли ишча кыалгыгыны ышанама,«дегенди окуу юйно директору Арту Кертыве, кьрмючно ача.

Эфендияны Фуад а писмоаланы кыраллай бир заманын жыйшыгыргыларын, аланы тапталгы келтириу ючюн кыаллай иш тамамлаганылары юсюнден айтканды. «Бу ишбилгизни шолкулчадан студентленин башлагыла абыз» Кьл окуу юйлерде барып, социал сьтельы да хайырыланып, муратыбызны айтканыбыз: юйлеринде апапаларыны, ыналларыны кюрюлеринде, альбомларында писмоала болмай ачыла кыюкду, азын кыюкдан жазып неда суратка алып бизге келтирилгенди да тилегенибиз.

Насылха, тилегибизге шахар эмда эл, район школланы окуучулары эс бургандыла, болушандыла. Писмоала, суратла да келтирилгенди», дегенди.

Излеу-тинтуу ишлени эсеплери кьре, кьрмюч

Ульашланы Мурат хазырлаганды.

### Соруу-жууап НАТО чачылдыргымы ушайды?

Эммануэль Макрон европачылыгы АБШ-н аскер кюнчөне атыркы ышанмазга, кеслерини армияларын айнатырга чакырыганды. Иш керти да алай болуугу магьяналы тутханларын политика инфомацияны Арасыны башчысы Алексей Мухин белгилегенди: «Алгыраакыла гери он шьндю политикадан кете турганы Германияны канцлерин Ангела Меркельнин аунансында тура эди. Энци уа Макрон ЕС-де башчы болууга итингенени керюнеди. Европаны суверенитетини юсюнден хапарла да он себедден чыгындаыла.

### Аптекалада тестлеге ышангырга болукумду?

Эпидемиологияны ара илму-излем институтуну жаңгы диагностика амалла жарашдырган кытаууну башчысы Людмила Коран айтканды: «Адам кеси хайырлангырга болуку тест (кыагытын юсюнде эш чыккынына көре билдирген) лабораторияда алай тызон кергюзотмайдыла. Аны себепли быллай тестле адамланы аспасымына хазна аверти билдирлик тийюндөлө. Кыаньында вируска кыажау затларыны (анти-тела) мардысы атыркы улуу болмаса, тест ётюрюк кергюзөтп турууга болукуду.

Аптекалада суртанган тестлени кыаньында ол затла бек болганында хайырлангырга болукуду. Ол а урууга жахкыгандан сора чюн ынык озганы бля неда вакцинаны экинчи дозасын хайырланганды сора чыгыады, кеси да алай иш юсюндо он мардада турады.

### Картоф кызаргыра баруу борчмуду?

Кертиси бля да, РФ-ни Эл мюлк министерствосу келир жылдан башлап, тыш кырыялардан келген адамланы кезуно сабак ишлеге азыркы кызаарга, аланы орунуна уа профкушылгышчилени эмда вузыланы студенттерин чакырырга умут этеди.

Студентлени эл мюлк ишлеге кытайшырга керекжик деп кысыргыра жарыркы тийюлдө. Алагы жапалда кеси арзылыгына бля барырга болукуду. «деди ИМУ-ну студенте эмда аспиранта бля ишлеу жаны бля профкомуну башчысы Евгений Денисов». Окуучуларны битеу борчлары билим бергюно юсюнден законда шарт жазылыдыла, алада уа эл мюлк ишлени юсюнден жухк да жокуду.

Алай быллай иште кытайшырга сыйгенине жахк тельюнирлик эсе, он башка хапарды. Бир-бир студентле алага алай да бардыла. Сөз ючүн, жайда Подмосковене намынла жыргыла. Аны себепли бу башламчылык жапалда эл мюлк вузылы бля училищилени окуучуларны жетерге болукуду, деп мен алай сунама. Сабанлагыа баруу алы окууда сынам ишлерини бир кесеге болууча десек. Башхалгага уа ол керекмейди.

ОМАРЛАНЫ Мурат хазырлаганды.

### БАЙЛАМЛЫКЛА Кыйынлыкка, кыуанчга да биргелей

Малкьарчалыны булуш конриенде аланы биргелептен болуп мурат бля баш кон Нальчикке кыарачай, чечен эм ингуш халкыны келечилери да келгенди. Ала, Долинскдеги жыйлыны ити ангылганыларын черткенди. Ызы бля сыйлы коннакыла «Азимут» фонд ельде «Эльбрусид» отду тобеушу кыраганды. Анда хар миллетни келечиси да кесини юйюрюне



Дадаева бля. Чеченге кытайханыгылап, бу тукууну келечилерине менден кызыу салам айтгызы», - деп тилегениди Халимат андан келгенден.

Тобеушюну ахырнда «Эльбрусид» эм Мечаланын Кязим атлы фондла коннакыла китап сауугала атгандиле. «Эльбрусид-ни» келечиси Герийланы Абуезит миллетле аралы байламлыккалы жалаңда кючлерге кереклисин чертгенди.

Биз, закый Кыбысына, тууган жерибизни, халкыбызны да сую билсек, андан улуу саууга да, насып да болмаз. Он не кыйын заманда да миллетинден амырлимизганды. Кьбарчалыны Кьсарийлы Осман, ингушу Уматтирей Барханоева жигитле бизни халкыларыбызны атларын айтдыргандылы.

Аланы майдаллары кьл жылы ёткенден сора берилген эселе да, жигитликтерин асау кыалган тенгитери бир да унутмай саугагындады.

Аланы майдаллары кьл жылы ёткенден сора берилген эселе да, жигитликтерин асау кыалган тенгитери бир да унутмай саугагындады. Шимал Кавказда мамырлык жашуу магьянасы бюгонююнде бек улуу болганын чертти, аны тыңдырармаз болуучу.

### ТАПСАКАНЛАНЫ Аминат.

### Тереклеги жаңгыртуу жуумушла бардырылыккыла

Биринчилерин ёсдюруу бля «Каббалкисопитоник» кыралган учреждение керюшөне. Аспасысында эмен, койчорч, чюнор, юрге эм бөрчла салынгандыла. Ала терекчилерден кереклисича берип сатып алгандыла, оборудованыны, техниканы да хазырлагандыла.

Ульашланы Мурат хазырлаганды.

**АКЪЫМАНЫБЫЗНЫ НАСИХАТ**

Ол Чегем аузуда Эл-Тюбюнде озилден бири болуп тууганды. Агасы Осман баш аласы Кумылпаны Гейя сабыяна ишлерге, баш тутарга, суруинган адамга урмат этерге юйртөгөндө. Саид да аны ички жакшылык аттен тирчиликни этгенчи – Жылгы сууну ар жагында оспаулагыа эпоп, жыр айта, бузуоюткенди, отун, биен эткенди, ууну кычы көчөлдө халкь жыркы, жомакчы Оттеваны Исмайылга тынгылапанды.

КМР-ни халкь жазуучусу Тейпеланы Алим Шахмарзая улуну кенден эшиткенге көре, анда дуния билгенге итинуюну Кязим хажи туургуланды. Ол «Жашии, жер юсокөндө бир сейр апамаз зат барды. – дегенди анга. – Андан башкалагыа кваллай бир юлошө эте барсанг, ол алай бир көп бола барды. Ол билимди. Кыскалай бир билимди болсанг, амакоронг алай бир жарыкь болупкүндү!»

«Иги сөз» деген назмуна да Саид Кязим хажиин аузундан эшиткенди. Андан арысында ол халкь ийаксы этип жоргонен хажи айтан билимге жол излегенди.

ри болганлагыа кырангылыкны кетеруюну баш борч этип салганды. Алай бля Шахмарзаланы Саид – малкьар халкьны бирини устазларандын бири. Башкы эпледе да школа ачарга тири кытышканды.

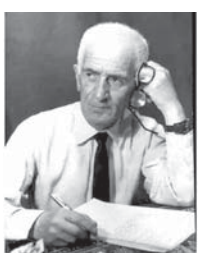
Окуу китапга болмай, ол көсө, торк тилпи юпюгө айлы, биринчи малкьар адрваити кыргыздын латинче бля. Ол адрваити болгон да республиканы кыралар арындые сакланды. Арта аны кириллицьа кенорюндө. Битеу малкьар анын сабыйлери, таматала да

андыла бизде. Шахмарзаланы Саиди ол замандаргы окуучуларыны араларында Кыбаарты-Малкьары халкь жазуучусу Гуртуланы Берг, Отарланы Керим, Хокяны Саид, Махтыланы Сафар, Совет Союзу Жигити Байсалтанпаны Алим, там аксерлени генерал-майору Дептуланы Хаим, биринчи регисарю, драматургубура Гейланы Гамзанд да болганышканды.

**Сыйлы саутга**

Ленин атты окуу шахарчыкыны

наркомуу орунбасары этгенди. **Сынау жышылда**  
Улуу Таа журт уруу башланганда, жыл санына да кырамай, аны фронтка ийгенди. Ким болганын билгенде, ол сылы адамны ары жербергенге урушкан да этип, аны курулуш ишле бла корошкен баталонга ийгенди. Алай бля ол жагында кыргызга тошгонди. Баталон, аскер сулудан өтөрч, кетерле ишлегенди. Беллерине дери сууга батып корошенди



**Эссе тутуу**

**Кыбаарты-Малкьарны халкь поэти, КьМАССР-ни школуны сыйлы устазы, этнограф, фольклор, поэт, алим Шахмарзаланы Османын жашы Саид малкьар адабиятты тохташууна уллу юлош кыошкан адамданды. Бу кюнде ол тууганын жюз отуз беш жыл болады.**

**Энциклопедиялык билимлерин, уллу фахмусуң толчу халкьына жоралаганды**

бай кравед музейи болганды дейди. Профессор Мукуланы Александр айтканга көре, ол материалланы хайырлангн, Шахмарзая улу Кыбаарты-Малкьарны этнография картасын этерге программа жарашдырган эди. Анда эплене, алачы кыргангн туксыланын таарыклары, жашуу болуусуна да алынганды эсе. Жарырурга, не сылтау чыкканы эсе да, ол иш басмаланмай кыалганды. Ленин аты окуу шахарчыкына жабат, аны мурдорунда этни техникумла

солдатла. Жарым жылдан Саиди ол кызын жерден юйкөне аштырганды. «Аллаха шукур, ол сермешле баргын заманда окуна кичини жоймаганма», – деп кууанчу эди Саид дейди.

Юйге кыайханай, ол биягы сазындагы башкаларга да. 1944 жылда 8 марта эшилкыны кыайтылганда, ол юйде болганды. Саиди орден кишкясын ан башка документтерин көргөндө, алачы малай кыоргыга отун эткенди, анды кой бизнеси Малкьонду

ды. Ала Кьазакстанда Павлодар тейресине тошгонди. Ары жетгенде, Шамшит дунюсын алышпай, Саид аны жашы бля – Юий бля Алексей – кыалганды. Ол сылы саутасыны хайыры бля бир көскөндө эгелери Аминат, Ханфия, ананга Хаджит тошгон Кыракундуга көчкенди. Анда Саид школда ишлеп турганды. Ол Москвага жазып, комиссия калгиргенин, онусу кезилеринде көчконюлеге ады башында онөгис кило акбуай ич, юй башында төрт кой, не бир тууар мал бергенгенин айтканды.

Эки жылдан Саиди да, бирси көйгөнчю устазланы көбюсюч, ишден кыстаганларында, ол ары кыайтышканы, эки жылы колдо коргозга кылауруу болуп турганды. 1947 жылда ол сылы бля кыайтанганын көргөн ахлулары таулети этип, ол Зезаланы Далхаты кызы Зайнаб бля юйор кыраганды. Алагы эки жаш бля эки кыыз кошулганды – Лиузая, Рашид, Хаима, Лейли.

**Чыгармачылык хазнасы**

Сордундан кыайтанга сора Саид Нурдичке жазганды, илиму-излем институту да ишлегенди. Ол заманны экспедициялары жыйган материалла жомак, таурк киталарыбызны тамаллары болгандыла. 1957 жылда ол Урунчуу Кьызы Байрагыны орденин алганды.

Чыгармачылыкны юсюндө айтканда, аны «Солдатны сёюдөгөн бирини назмуу 1916 жылда, ол Бакуга Абайланы Ханифаны көрө берганды. «Шаркь журуду» журнада чыкканды. Артада «Кыраалкь» газети бетлеринде Саиди ич көскө статьясы, очеркери, хапарлары, назмулары да басылганды.

Шахмарзаланы «Сыбзгыз» деген китаб Кумылпаны Кыасынны ал сёзю бля 1957 жылда чыкканды. Ол дагында «Битимлени билгиз», «Кетпел», «Заман жели», «Таулуу калындары», «Ол ёмкөрлеу», «Сайлавалла (орус тилде)» деген назму жыйымдыкканы, «Танг аласында» деген повести да автордуу. Саид илиму ишери бля да белгилени – «Балкарский национальный спелеограф» деген ишин ол Джалмалдин Ковок бля бирге жазганды.

**Кертини айтырга кьоркьтамаганды**

1974 жылда Шахмарзаланы Саидге «Кыбаарты-Малкьары халкь поэти» деген сыйлы ат аталганды. Ол дунюсын 1975 жылда алышканды.

Аны эсерге, КМР-ни халкь жазуучусу Тейпеланы Алим: «Ол менимген адам эди. Көп жылланы ичинде мен аны биресине болганма, алай бир көре да ол кесине эчи немик айкере көргөнгөнө. Көп билген дунияга азымдыкым эм болсабыр кыраганды», – деп жазды.

Филология илимунаны доктору Малкьондуланы Хаимит: «Экспедициялагы айланганда, ол нарт эм жыр осполаны, жомакканын, таурундуларыны кыраганга жетпелганды. Ол адамданы ич азга, дич хазнабьыга юйртенди. Таза ишетпел адам эди, кертини айтырга да кьоркьтамаганды», – дегенди.

**МУСУКАЛАНЫ САКИНАТ**

– Жетпел заманда саусууну аузунда – тамгаларны уузак токуркорюле аслам халада чачылдыла эмда ала хауагыз тошолсе, бирсие да аны солуудула, алай бля уа алагыа ол адамны ууруу жугаарга болады, деп сунады **Пирогов атасы РНИМУ-ну кытайлык териник кафедрасын профессору Александр Карбаев**. Алай эсе да, жетпелни кесине да, жаланда аны кьозьгаган уурууга угьай, уллу келуу болмазга керекди. Саусу бирсилеге иги да жуукьуда турса, андан ол көвөрге болады.

**НЕНЧА ЗАМАНГА СОЗУЛАДЫ?**

Ауруу кьозьгаган ачыккь жетел юк юйкуька деп озолууга болады. Бир айдан аслам заманы барган а юсюндөн кемтеген (хроникалы) аурууга саналады эмда алай саусу пультмонологу барып, кьоркорюне тыишканды.

**НЕ КАДАР КӨП ЭТЕНСД АИ ОЛ КЬАДАР ДАГЬЫДА ЭТИП ТУРУЛУҢГН КЕЛЕДИ**

Жетел аны шойшайтырга алай тычн да болмаган «жетелге кыжау араны» тирилгендери деген оюм да барды. Аны себепли адамны сылтаусу окуна кьурдуу жетел этип турлуугу келди.

Бир жашында кьарыганды, ол алай окуманды, деп, аныгалтады Владимир Кьорков. «Нейроул нервалы клеткага тирленселе, жетел коючлени эмда дайым да кемтегендай тургууга болады. Алай болмулда аны псикиониге торуюсюню белгилеринде кьоркьтамагына тыиши терипаны бардырырга кереклисин эсгертеди. Алай эсе да, саусу кеси аны акылдын кетерип, аурууну «жериси» болмас сагышны этсе, башка айтканда уа, жетпелни жаратылууну себеплик эткен белгилеринде кьоркьтамагына көрөшө бир көскөндө аны халы игиге айланп кылыкканды.

**Басмага МОКЬАПАНЫ Ууура хазыраганды.**

**Маданият**

**Ахмат Экинчи симфониясын жазганды**

Композитор Малкьондуланы Ахмат бу кюнде кесини экинчи уллу симфониясын жазып бошоганды. Аны юсюндөн жаш фахму Instagram социальны сетьде билгергенди.

«Бир кьюму кюн алгга окуна мен толу сезалмай эдим бу

уанам. Концерт залда оркестри релетциясы башлангы, адамла да аны эшигин ачып, сейирини кыраарларын ашыгып саккайма. Жаны симфония юсюндөн а жаландо ол мени башка чыгармаларыма аз да ушамгаганын айтырга»



«Эки жылдан Саиди да, бирси көйгөнчю устазланы көбюсюч, ишден кыстаганларында, ол ары кыайтышканы, эки жылы колдо коргозга кылауруу болуп турганды. 1947 жылда ол сылы бля кыайтанганын көргөн ахлулары таулети этип, ол Зезаланы Далхаты кызы Зайнаб бля юйор кыраганды. Алагы эки жаш бля эки кыыз кошулганды – Лиузая, Рашид, Хаима, Лейли.»

**Чыгармачылык хазнасы**

Сордундан кыайтанга сора Саид Нурдичке жазганды, илиму-излем институту да ишлегенди. Ол заманны экспедициялары жыйган материалла жомак, таурк киталарыбызны тамаллары болгандыла. 1957 жылда ол Урунчуу Кьызы Байрагыны орденин алганды.

**Кертини айтырга кьоркьтамаганды**

1974 жылда Шахмарзаланы Саидге «Кыбаарты-Малкьары халкь поэти» деген сыйлы ат аталганды. Ол дунюсын 1975 жылда алышканды.

Аны эсерге, КМР-ни халкь жазуучусу Тейпеланы Алим: «Ол менимген адам эди. Көп жылланы ичинде мен аны биресине болганма, алай бир көре да ол кесине эчи немик айкере көргөнгөнө. Көп билген дунияга азымдыкым эм болсабыр кыраганды», – деп жазды.

**Чыгармачылык хазнасы**

Сордундан кыайтанга сора Саид Нурдичке жазганды, илиму-излем институту да ишлегенди. Ол заманны экспедициялары жыйган материалла жомак, таурк киталарыбызны тамаллары болгандыла. 1957 жылда ол Урунчуу Кьызы Байрагыны орденин алганды.

**Кертини айтырга кьоркьтамаганды**

1974 жылда Шахмарзаланы Саидге «Кыбаарты-Малкьары халкь поэти» деген сыйлы ат аталганды. Ол дунюсын 1975 жылда алышканды.

**Чыгармачылык хазнасы**

Сордундан кыайтанга сора Саид Нурдичке жазганды, илиму-излем институту да ишлегенди. Ол заманны экспедициялары жыйган материалла жомак, таурк киталарыбызны тамаллары болгандыла. 1957 жылда ол Урунчуу Кьызы Байрагыны орденин алганды.

**Кертини айтырга кьоркьтамаганды**

1974 жылда Шахмарзаланы Саидге «Кыбаарты-Малкьары халкь поэти» деген сыйлы ат аталганды. Ол дунюсын 1975 жылда алышканды.

чыгарманы ктадары калай боллууну. Ол жылла бля полкада, буку да басып, атылып кыайтырга да болуук эди. Алай, насыйла, илхам келгенде, мен аны ахырына жетирдип, бошарга таукул болдум.

«Энди уа, поз биринчи көрөндө, ноталарым музыканталгаларында турлукуларына кыу»

**КЬАСЫМАЛАНЫ АМИНАТ**

**Жылга, адамла, кьадарга**

**Ленинни көргөн Кьудас**

**Бащиланы Кьонаккы кызы Кьудас**, архивде сакланган документке көрө, 1900 жылда Отгары Холамада тууганды. Жашаган а Кьашкатада этгенди. Сейр кьадарды таулу тириширнуу юсюндөн материал 1968 жылда «Колхозная жизнь» деген газетде басмаланганды. Етогон биз Ленини көргөн кызы кьадары халай кьурагнаны юсюндөн халарны эсергери сеюбиз. Очеркни автору Г. Руминцевалды.

«Биз Кьудасын юйкөне келгенде, ол бизге бек жарыкь тошго, сыйлар кыайтырга кириди. Соба хант кьанга артына отурган кызыбэлай, көп да созмай, мен хазыраган соуруларны берип тебердим. Ол алагы эчи ырызлыкь бля жууаплаганы кьуанаурда эди.

**Кьудас**, эи Ленини көргөндө ледин биризис деп эшиткенме. Аны юсюндөн айтагызы эди», – дедим. Ол торк окуну тирилгип, халарын башлады. Отгары Холамада жашаган 16-жылыккы кызын жашауу башка теллериникича оза бара эди. Алай Мокьвара окугьан экиге айланган карындышы Кючмензаны Жикири солугьга келгенденде сора, аны халарларына тынгыланган кызын жашауга көз кырамай тошуундай торленди.

Ол жашауун башкхална тау элде өтдюроркө союмгенин атаанасына билдерди. Алай аны окумугьа талленуун юйорюнде уамайылды эч ол мурапталы унуурун излейди. Болсада кыз амаланы излейди. Алай бля аны «уралайды».

Ол ат юсюндө Долгиксеге дери жетди. Анда ол кезинде Малкьар окумуно испокому орнада эди. Таматала кызын билим алырга итинуюну жараталды эм болушурга айтайды. «Юйге тансыкь болуп, кыайтгы келик эсенг, кыайт» – деп да айтады. Алай Кьудас тутхан жолуну ахырына жетерге мурагын билдерди.

Москвага ол Асипаны Шахмарзаланы кызын ала берди. Абууру Абууруу Хух эм Шурэ Абууруу бля товар вондога тебеген эди. Аланы Шаркьны урунгалларыны Коммунист Университети башланган курсларына окугьа аларды. Анда окугьан жерлеринде уа кызыланы Москва бля шагырьлеиндерге ашыгыла. Жаны жашаууну башланг таулу кызын мураптары уа алгга былай жашууну берген Ленини көргөрдэ эди.

Алай бля ала терк-терк Кьызыл майдан жашы бля жорюп тебегендиле. Бир ай чаккы заман озогьандан сора 1921 жылды кыз артында Кремльни алында машина келип тохтанганын эсдейле. Кыраала, аны таба, бркийон да кылуна алып, льяодо, Ленин келе тура эди. Сора ол машингада отпурук жетеди. Ызындан да кьа»



лауурлары да экинчи машина тебейди. Кызыла насыйларыны ийнанмай, бир бирлерине сёз бермей, кууазны тыпырлы болуп, бачаманы көргөнлерин юсюндөн окугьаганын айттырга чабашанды.

1922 жораланган демонстрацияга кытышкхалдан бириди Кьудас. Ма ол кюн да Кьызыл майданда Ленини хайрант сёзюн ол жоргои бля өтдюргенди. Бир жылдан тент кызыла Жаш телпюно коммунист союзнуна кирдэле эм Владимир Ильичини «Окьурьга, окьурьга эм окьурьга» деген чакырынууна кертилик болупура сёз берди. Аланы сау жашулары аны аты бля өткенди.

1924 жылды 21 январда окуугу келе, ала университетни терезелерин кьара кьумачла тагылыгьанлары эсдейле. Кырал башканы белгилени юсюндөн кьоксоз халар а аламы жоркерлени ботюнда такыр эди. Вузу студенттери бушуде демонстрацияга кьшошулуп, Колонный эчи таба тебейди. Кюнню суукьулукта да, адамланы сынагьан этгенча, бек кьюкюз эди. Кьв жашла жерге тошкочно булагьандалы. Адамла толкуну тычн бара эди.

**Кьудас**, уадаж Ленини блосюно башуу кылауруугада сеюлере бурорады кьада. Бачаманы юй биричи Надежда Крускала бля эгеми Мария Ульянова да алайдан узакь болмай отпуралды. Ол кысыка беш минут таулу кьызга бир ёмкор чаккы көрбөнгөн эди. Ма ол кюндөн сора Кьудас да жашууну коммунист партия бля байларга, аны жумушларына табьна ишлерге деп кесине сёз берген эди.

– Мен Ленини көргөнни бля бек өхтөмеленем. Ол ары адамды да мураптарындан бири эди, – деп эсгереди Кьудас».

**Басмага ТАППАСХАЛАНЫ АМИНАТ** хазыраганды.

**Окуу – дуня жарыгы**

Бир көскө өгөнгөй, Осман бу хажин, эфенди этерге сыйлоп, Кашкенде Атакуланы Бекболотга алткенди. Анда бир көскө окут кыайтанга сора, Саид Чегемде Шауаланы Ахмат хажиин кьулгюнда юйоргөнгөнди.

Бзы бля агасы аны Кыраагайга кеси тангьан хажиге элгенди Саид Укуландан сыйлы Куураны билип кыайтканды. Андан сора да, грамматикадан, арифметикадан, астрономиядан, географиядан да аны сады башланган филем.

Ол Нотгайда Эркин шахарда, Дагыстанда Темирхан-Шурдада (бунакында да медреселече окугьанды. Куураны келден билген хажиз болуп кыайтканды.

Эфендикте этип, заруукы жашап тургурга да болуп эди, алай жангы власть хол эчи, жарыкчалдыруучу болуп келтиргенди хайыр халкьына.

**Кырангылыккы кетери**

1924 жылда Саидни Симферопольда педагогика техникумда окурга ийгенди. Анда алгьан билими анга, саудуу малкьаркалыкга да иги жаратканды. Ол 1927 жылда тууган айлыне биринчи школ ачканды. Сабилюе тошге дери медресиде окугьандалы, аны дерелерине уа андан сора жорюнгөнди.

Жаны власть не аз да билмиле-

Солдан онгог: Махтыланы Сафар, Шахмарзаланы Саид, Отарланы Керим, Отарланы Саид, Запыкханы Жанакайт, 1963 ж.

ол карфилкь бля юйоргөнгөндө окугьа.

Эл-Тюбюнде биринчи пионерлеге да Саид такьтанганды кызылгалстукланы. Кеси хакьына алгьан камгеплени да юлөшчү, ол кюнню бек жарыкь эсергерица кыайтканды састаларына жашуу таркыларында.

**Жарыкчалдыруучу**

Кырымдан кыайтанга сора ол Ленин атты окуу шахарчыкыа беш жылы устазлыкь этип турганды, малкьар тилден биринчи окуу программаланы жарашдырганды. 1930 жылда Отарланы Керим бля «Бирликте» деген харфликьыны, 1930 жылда уа Отеланы Омар бля «Биринчи атамла» деген окуу китабын, Хокяланы Салих бля «Колхоз» деген азбукуны, орфография китебине да чыгарганды.

Аны «Биринчи атамла» деген китапда басмаланган «Аршелеи-маршилер» назмууну Марш музыкага салып, сабилюе жаргалаганды.

**Аршелеи-маршилер, СССР-ни аскери, Солдан-сагыга, солдан-онгога, Думпаланы ур керги!**  
Анда дери баала, билеюк хандалы сабилюеге тифидиз, Бажуда, уузак, Петербургда. Алай орунган халкьыга бирден билим берген жарыкчалдыруучула уа болмагы-



Саид [ал тилгиде ортада] окуллары эмда Солталаны Адигерей бля акцидичкада Булуугу.

ачканларында, ол көсө сыйлоп, тууган элине кыайтканды. Анда, Теубен Чегемде билим беруюну район арасында да ишлегенди.

1939 жылда Саидни Москвага чакьырып, Ленини ордени бля суугьалаганды. Андан кыайтханай, Кыбаарты-Малкьары жарыкчалдыруучу халкь комитетинде

**Киши жеринде**

Саид юйкорон чегемилени машиналагы миндери турган жерде тапканды. Андан ары жогу да башка жерешелеринча болган-

оюйдюлө, болсада кшошкь магнада хайыла койгонди.

**САБИЙЛЕК КЫЙЫНЫЛГАКЪДЫ**

– Жетел этен кезинде солуп алган жерлени токуркорю кырагангн сиригери «тири ийеидиле», – деп, аныгалтады белгилки педият. «Мига от кашля; о детское кашле для мамы и папы» деген киталы автору Евгений Комаровский. Гигиелени солуп баргьан сиригери абдануналыкьыладын эсе иги да кьарысуудакь, аны ючюн а лагага токуркорю апыргьан да кыайтыныракьды. Алай препаратланы (токуркорю чыгарырга болушкан) ичип турса да, сабилюени өпкелеринде хырылдаган таушу эшитилени да болуучу. Нек дегенде ол дарманла токуркорю өпкелени кейбетидиле, аны уа кетериге гитчелени кьарыларындын келмейди.

Көп суу ичиргенди сора да, сабий турган отора жуа таза, мылы эмда салкыныракь болууну жалчытырга керекди. Алай этилесе, токуркорю кьурьгаксымайдь эмда башкаларга аны чыгарырга алай бир кыайтын юйюйдю. Аны оторунда хауа мылы болмаса уа, аны бир торпю препаратла да болушкьайды.

**КАРТФО, ГРЕЛКА НЕДА ГОРЧИКНИЛЕ УА ЖАРАРКЫМДИЛА?**

Цивилизацияны дунюсында банканалы, кызыу картфону парлы солугьан дегенча амалла асламысында этилмейди. Аланы кыайтыныкыклары да бек азда, алай эсе да, солуп баргьан жерлени уа койдюрорге болушкьады.

Жетелге багыга туруп, парлы ингалаторланы хайырагырга жарайды. Аны болушугуна бля жылы бар кьурьгаксыб турганы токуркорю кетерин себеплик болушкьады. Белгий процедура таматалагыа берик келишкелде, нек дегенде ала терен жетел этилшкелде. Жети жылыла толмагьан гитчелене уа тири ингалаторланы хайыраптанууда саклыкь тыишледи. Бир жьгычкьлары болмагыначкьылагьа уа алай ингалацияны этерге ахьарьсы бля да жарамды.

**Жётелден теркирек кьутулурга кьаллай мадар барды**

**Жётел** – ол жалана короновирусу ишанын туюлдю. Ол окьибн башуу урууну симптому болуурга болуукча – жоректен башап психогени торленуенде дери да. Аны кылай то багарьга тыишилий?

**СЫЛТАУЛА**

– Жетел чарада жетпел рецепторланы «тынычкьларды бузган», кьозьгаган процесси болганыны юсюндөн билдерди. Ала уа (рецепторла) адамла бурундан-тамагындагы башап солуп барган жерлерине дери да бардыла, өпкени тышкыдагы жуукьа кьабугун (плевра) да анга кьушулп, деп халкарды И. Сеченов университетини Н. Складисов

# ТУУГАН ЖЕРЛЕРИНЕ МАХТАУ САЛА

Ахыр заманда ана тилибизде бир кыяуу жангын китеп чыгарыптыр. Ала нени юсюндөндөн? **ШАУАЛНЫ Молланы**



Шауаланы Мурта

«Менден салам айтып...» деген наму жыйымдыгынын басмагы жолу узаык болгондо. Автору юсюндөн бир кыяуу шарт ол алай нек болганын ачыктайды. Ала нени юсюндөндөн? Шауаланы Мурта. Ол Шахында тууганды. Аны атасы Молла Казими «Сары кызы» деген поэмасына баш жигити, сизгиде эсе. Таулу өткор киши өзбизге чабуулгусыз этгенде жоюлуучу. Зурда, белгилі Совет Казым хажы таулу этти. Аппет властын биринчи жылдарында Ленинчи окуу шахарчыкча окуганды. Бийк партия шолун кураптыр да бошаганды эм тууган элинде устаз, ызы бла директор болуп ишгенди. Улуу Ата журтуну замандын да республикада «Фронтуну жыр» деген аты бла журтшу бардырып, ол сөзлөрүн жазып, максатын Союзомоланы Исакчы тактыган бек икге саналганды. Ол жылда кызы нект зат бла да Ата журтуну кырууга ымыслагыла болушурга кырууенди, жыты быстыра, ахча да жыйганды акерде жашагы. Душман эке киргенде уа, жарыш пропаганда бардырып, уруш юсюндөн тоз халар билип, ливерака жазып, аланы жыйап, алысканын келерин көтөрүп

турганды. Ма аллай батыр, жибер болгыны Зоура, ат эришилде алышы иймген дейди билгенге.

**Маккар** халкыны кыңоорго перденде, аны юкюри Иссык-Куль тиерлерине тошгонди. Зурда анда райспоконда кыңоочлону юсери бла ишгенди. Арда уа аны Социал кыруулануу жалгытуу министрствозга кыңоордиге, инспектор этип. Кеп жылыны анда бөлмөгө башчылык этип да турганды.

Тууган эллери кыруалмагында, анасы бери кыайтыр уунамай, ол да аны анда кыюот керго бомай, Кыргызстанда жашаганды. Анда да милетине жумуш этгенин кыюумагында – солугга чыккында, кыруалдан кыялыларына көрсөткөн алырда, анда ишленген жылдарын санап, керкеги кыягыларын жарашдырып, бери ийип турганды.

Аны чыгармаларына тамалы ала журтуну соймекликки, анга таныкчылык. Ол бери акчуларына, таңыштарына ийген кыягыларын назму бла жазганды. Ала аланы жыйп туруп, бу китепни чыгаргырга келгендеди. Кыягында уа былай тизилге бардыла:

**Киндиким кендег алым,**  
**Сенден кантип кылганым.**  
**Нарзан сулуарыбыз эгересем,**  
**Бир бек мудах болама.**

**Таныск болуп кыяналма**  
**Бешигим тибереген жериме.**  
**Менден салам берирсе**  
**Жамауатыма, алимге.**

**Башхасында уа:**

«Ахи – деп ахтынам, сизги эсгерип,  
Жуокер тамырым бурдады.  
Бекамда жыйкучу  
Ишилдилерим  
Кыюум юсюндө турдады, – деген тизилге бардыла.

**АХМАТЛАНЫ ДЖАМАЛНЫ**  
**КЫЗЫ ТАНЯИЛАНЫ** китеби уа «Кыялы насыпды жашагын»



«Ахи» деген жарык аты бла чыккыганды. Ол Былымда тууганды. Орта шолуну, алтын майдай алып, айырмала бошашганды. Кыябаты-Маккар кыруал университетини филология бөлмөсүнө окууун таусуустанан сора, Шимал Кавказны искусстволарыны кыруал институтунда ишгенди. Бусат-атада «Антарес» деген фахмулу сабилеге билим берген арада дерс берди.

Аны аруу табийгатыбызга аталган тизгилерин келдуче. Ол шарт а акк сөзүнө исси жашауда неми да көрө, жаар-жып, кыуана билгенни айтады. Назмуларанда, жерде болган артыкчылыкны көрүп, кекко келери толуп, жауун жуауды; буугула арасындан чыгып, терезе бла юйгөргө киргерге курушечу кюн; кыш, усталыгы таныта, буз чачакла тоюди; жюреклени кенг да, бай да эте, согулдагу таулу кыбуусу...

Таняиланы бу китептинди философия («Жашуу бизни хайуучка бурдады», «Сагышларынгы исесе кесинг», «Кыаар бала ушак», «Жашуу ушайды узун жолга» д.б.), инсан («Ынанымы минчакылары», «Анам, сенки юйбюбүз», «Суратчы», «Ата бла ана», «Ана тили», «Таулда таулуга»...) назмула да келдуче.

**Ата журтка соймеклигин**  
«Ачыкчалык тизгилери

да асламдыла. Элине кыайтып келген куюон эгерге, бир назмусунда ол былай кыруанды:

**Эли кыарта бла тубеше,**  
**Ана тилиме сөшесе.**  
**Бардым, журтум таныскылай.**  
**Тууган жерим кычаккалай.**

Башхасында уа ата-бабаларыбыз тууган элинин кесине не бла тархтанын ачыккылай.

**Бек багылы адамдарым**  
**Бу элде жашап кетиде,**  
**Ата-ана жык ызы**  
**Элим талпы улдиде.**  
**Улуу дунни анга Былымдан**  
**Башланган эсе да, таулу**  
**Кызыны алгышы, аруу тилектери**  
**уа саулдай да дунигга айтылады.**  
**Ол милети бла аны жигиттик, санылу да тарыхы**  
**бла, ахчы адамдары бла өктөмөндө.**  
**Андан жазады былай:**

**Таулу тауга ушайды,**  
**Аны ючюн жашайды**  
**Естем, бийик таулда,**  
**Аруу, таза кыауда...**

**Алгыртары да келдуче назмуу**  
**кызына халкына:**

**Тойлу да бол, онулу да,**  
**Таулу халкым,**  
**Жырлы да бол, эжимду да,**  
**Таулу халкым...**

**Ахматланы Таняиланы** назму кыягындагында бизде да бутакталы, артык бек айымгаган жарда жазылган чыгармала да бардыла. Сөз ючюн, тамсилле: «Хорас бла кыш», «Маймун бла аранасы», «Кыаар бла булбул», «Ардан бла ит», «Бяро болса соруучу...».

Бу аны биринчи атламды позидия. Энтта да ол бизни кеп кызмет китеби бла кыруандырып деп айтырарды назмуу кызын окуучуларына этген саугасы.

**МУСКУЛАНЫ Сакнат.**

## Жокулау

# Жигит негерлерин эсгергенде, жууктарынын ыспаслагандыла

Полициячыла ишти борчларын толтурган кезиде өлтүрүлгөн негерлерин юйюрлерин жокулагандыла. РФ-ни МВД-сыны Пескен районда бөлмөсүнө таматасы полицияны майору **Жантууланы Залим** Тиширууларына халкыла аралы куюндө **Мухамед Ацканову** эм Кубат Бажовни юйюрлеринде кыонкыда болуп, аланы ананылар, эгелерин, юй бийчелерин 8 марта быйрамы бла алгышлаганды.

Жашла ишти борчларын толтурган кезиде жокулагандыла. Аланы юйюрлерин ОМВД-да жамаут советни таматасы **Мадина Баушова**, ветеранларни советни башчысы **Эдик Керашев** эмда полициячыла жокулагандыла. Ала ишти негерлерини аналарын, юй



бийчелерин алгышлай, чыдамчаларыны, төзюмкюклери ючюн ыспас эткенди, алага майрамчылык, салукту тежегенди.

Ол кюн полициячыла ишче органдыны ветераны **Светланы Маювага** кыонкыга да баргындыла.

Быйлай уа кадетле кеслерин криминалисттерини орунда көрго болук эдиле. Ала амалькычыны суратты ишлет, аны излет кергенди. Кыонкылары жалган аханы кылай чыккыларга болугуна да юйргеткенди. Араны бөлмөсүнө башчысы полицияны майору **Александр Курсанову**, ДНК-типтеме бардырылган лабораторияны иши бла шагырейлендиргенди.

Ахырнда кепир заманы полициячылары криминалистеги профессионалды бардырыла да алгышлагандыла эмда Эксперт-криминалист араны башчысы полицияны полковники **Мухамед Далеева** шыр эскюрия кыруалганды ючюн ырызлыклары айтайдла.

**ТИКАЛАНЫ Фатима.**

## ЛЫГОТАЛАНЫ ЮСЮНДӨН

# Большинчийле кылаай төленирикдиле?

Коронавирусу эпидемиясы бизни кыруалда, **насыкта** ючюн тас эте барды. Аны бла бирге экизияда да тире бардырып бергенди. Алай дагында, **большинчийлерге** чыккырган кезинде тамак аруула, сауукка бла байлалы башка чырмаула бир жары да кетмегенди.

Саууктулу жашуу этерге эмда урунган жерде **абортиниз** ачылтылаа жүрөгиде керектисин, арууланы профилекти тиерегенди. Алай дагында, **большинчийлерге** ачылтылаа специалтисте. Алай дагында, сиз инфекцияга жуксагызы, аны анк юсюндө **эпидиологию**, биринге, **неси саууктулууга да хата салып тургула жарайды.**

Бюрократчида **большинчий** кыаай жарашдырылганы эмда аны ючюн төлгөнген аханы «Комсомольская правда» газети корреспонденти **Ана Николаева социал строирование Фонду (ФСС) эксперты** бла бирге тизилди.

**Пособие – стажыга кере**

**Большинчийни** бийлаай төлгөлдө:

- стажы 8 хында андан кеп жшк болса эсе, адамны иш хакы теңги билди.
- стажы 5-8 жыл эсе – иш хакыны 80 процентин туурды.
- стажы 5 жылдан аз болганды, аны жаланда 60 процентин.

**Айпакч** башчыны орта өтөчүни **Большинчийне** хакыны жижиг бла тохташдыры ючюн, **былай тергелеу этилде:**

- адам ахыр аты жылы ийнеп алган хакыны бирге кылат, аны 730-ы болуп, аны бла орта бирюнчюл хакыны чыгарардыла.
- ызы бла стажыга керге талай процентке кейбейди. Сөз ючюн, стажы баш жылдан аз эсе - 60 процентге.
- аны уа **большинчий** кыагында кылаай бир ючюн бар эсе, аллай бирге кейбейди.

**Бу магыналды!**

- Быйыл **большинчийни** бирюнчюл өлчөми 2434 сом 25 талек бла келчкенди. Аны бла 31 ючюнге эки көбө - 75461 сом 75 талек төлгөнриге болукту.
- Пособияны эм да өлчөмү уа бир айгыга 12792 сомдан аз болугура жарайды.

Кыайтары эсизиге салайкы: бу пособиены өлчөмү жар ишчиге да эчти тергелди, аны стажы эмда алган хакына көрө.

**Сизге болушурга - социальный навигатор!**

Тергелени алгычана кыол бла кыагында жазып турмаза, **фонду** эксперттери жарашдырган (хаксыз) програманы хайыраныгыра

болукту. Аны аты «Социальный навигаторду», ол смартфондаа ишчилеи. Анда «акылымы калкытуу» да барды. Сизге келдей болгон ишти тергилеи бийра, аны «Босулук» порталда логин эмда пароль бла киргер керекди.

**Терети кыагыт бюллетенге өтгесе шендөтө технолология?**

Бизни кыруал аз-аздан жаңы технолологияга кыон барды. Ол санда электрон бюллетенге кирип киргенди айтырарды көрө, бийр Россияда **большинчийни** 65 процентни ол халда берилгенди.

**Электрон бюллетенчиини** ичилиги:

- аны тас этерге, жыргырга да амал жокуду;
- кыагытгылары жарашдырыуга врач азыркы заман кыруалды;
- цифралы бюллетенге иш бла жалынганлаган да игидиле. Алай кыагытгыла азыркы заман кыруалды; документи бухгалтерияда тууп тургыра керектиси да жокуду;
- Фонду порталда граждандалага алай **большинчийни** юсюндөн толгу информацияны берилди.

**Большинчийни** сауюсу алгычана кыагында негда электрон халда алгырга болукту, анга аллай эричлик берилди. Электрон бюллетенге болура, аны юсюндөн врачка билдирип, анга СМС-сообщениа Фонда айтырарды керекди.

**Сабийлери туурга керек эсе уа?**

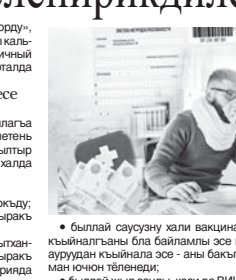
Россияны Саууктуу сакулду министрствосун озыган жылы ахырнда ючюн алган 925 и номерли буйругуна тиийиликкенди, бир кезиге аруугун ючун сабийге кыарганы ючюн жалаңда бир электрон бюллетенге берилгер керекди. Ары сабийлери хак бирин айдагы жагылау керекди. Төлөну өлчөмү уа торчленгенди:

- сабийге жети жыл толмаганы эсе, аны ючюн **большинчийн** 60 ючюнге дерс төлөнип тургуба болукту;
- 7-15 жыллык сабий ючюн хак арууганы ючюн онбеш ючюн төлөнигер болукту. Бир жылды уа ол 45 ючюн бла келчкенди;
- жыл саны онбештен атпаган сабийни юсюндө айтаанда уа, ол 70 амда 30 ючюн болады.

Фонда аныгаланганды уа, журжукла ата бла анага башка башка хайыраныладала. Сөз ючюн, сабийге беш жыл толганы эсе, 60 ючюн төлөнрик **большинчийни** - анасы, энтта да аллай бийр - атасы алгырга болуктула.

**Саууса сабийлени талай категориаларына уа** **большинчийн** кыбюороз заманга берилди.

«Сизге жылы толмаганы хакында кыаар андан адымга **большинчийн** 120 ючюн төлөнриге болукту.



**Эсде ту!**

Сабийге кыарганы ючюн төлөнрик пособиены өлчөмү ол кыада багытылганына керге тергелди: юйде, стационарда негда болончиди. Амбулаторияда кыарган ючюн биринчи ол чечени берилги ахча, ата-ана кеслери аруу, аны ючюн **большинчийн** бла негдай бир алык эселе да, алай бир болукту. Бу бла юйде баккыган кезиде - абаны орталык хакылары экиден бири теңги. Сабий стационарда жатып, аны кыада тургыра керек эсе уа, ата-аналарга таз кесилемче (ала арууганча) алай пособие төлөниди. Ол да, башында айтылганы, стахтарына керө.

**Бири отпускида эсе, экинчисине уа – бюллетенге**

Энтта да бир жаңгылык: озган жылда декандардан башлап ата-анадан бири юч жылы толмаганы сабийге кыарган отпускида эсе, экинчи сабийлери арууганда, башхасы **большинчийн** алгырга болукту. Алгыш уа алай амал берилмедди.

Дагында бир жорук сабийлени билим берген уучуларда карантин кийрилгени бай болукту. Эчти айтаңда, сабий сардик карантинде жабыла, жети жылы толмаганы баланы атасы негда ансы ол арта сардик кыайтычы дерги (ачка төлгөнгөн) **большинчийн** алгырга болукту.

**Басмага УБЛАШАНЫ**  
**Мурат** хазырлаганды.

## МУСКУЛАНЫ Сакнат.

## Аскер прокурорго окургуна онг барды

316-чы аскер гарнизон прокурору РФ Федерацияны Кооруулу министрствосун Аскер университетини прокурор-следствие факультетинде окууга киргери кандидатты саюулу борчуну билдирди. Ано документтерин Россияны инсанори кырузюрге болукулда. Ол санда аскерде кулукту этмеген жаш адамла –

## Вниманию юридических лиц и индивидуальных предпринимателей!

Управление Роскомнадзора по Кабардино-Балкарской Республике напоминает, что согласно ч. 2.1 ст. 25 (введено Федеральным законом от 25.07.2011 г. №261-ФЗ) Федерального закона от 27.07.2006 г. №152-ФЗ «О персональных данных» операторы, которые осуществляют обработку персональных данных до 1 июля 2011 года (предельный срок введения системы уведомлений о внесении изменений в адрес исполнителя информации) обязаны предоставить в адрес уполномоченного органа по защите прав субъектов персональных данных информационное письмо о внесении изменений в сведения в реестре операторов, осуществляющих обработку персональных данных.

В соответствии с ч. 1 ст. 22 Федерального закона от 27.07.2006 г. №152-ФЗ «О персональных данных» оператор до начала обработки персональных данных обязан уведомить уполномоченный орган по защите прав субъектов персональных данных (Управление Роскомнадзора по Кабардино-Балкарской Республике) о своем намерении осуществлять обработку персональных данных.

Электронная форма уведомления (форма информационного письма), предусмотренная в порядке заполнения размещены на портале персональных данных ([www.pd.rk.gov.ru](http://www.pd.rk.gov.ru)).

Рекомендации по заполнению и

16-22 июля работники таможни. Окууга аскере кулукту этгенге, эте турганды, контракт бла кулукту этгенге (офисер чынары болмаганы) да киргери эркиндиле – 24 жылга дерс жаш адамла.

Документлени хазырлор ючюн аскерде кулукту этмеген жашогон жерлеринде аскер комиссаритот, шёидо кулукту этгенге

Эксперт-криминалист полицияны

адамланы кыол ызырны этгенге программа комплексге сыйир тингенди. Мында уа амалькы болган жашогон адамланы кыол ызыла осююлор, буюкчуну тохташдыруу жумушла бардырылды.

Эксперт-криминалист полицияны

примери заполнения размещены на сайте Управления Роскомнадзора по Кабардино-Балкарской Республике: <http://02.rk.gov.ru/> (как найти форму уведомления и рекомендации по заполнению письма...); как найти пример заполнения информационного письма о внесении изменений в сведения в реестре операторов – защита прав субъектов ПДН – регистраци уведомления об обработке ПДН – примера заполнения информационного письма о внесении изменений в сведения об операторе в реестр...).

В соответствии с Федеральным законом от 21.07.2014 г. №242-ФЗ «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в части уточнения порядка обработки персональных данных в информационно-телекоммуникационных сетях» с 1 сентября 2015 г. ч. 3 ст. 22 Федерального закона о

уа командирлери сурруга тиийишлери.

Толу шартланы билер ючюн 316-чы аскер гарнизон прокуроруга куюндоз 9 сагыпдан 18 сагыпга жери келтире болукулду (шобот эм ючюн колдонулган). Ведомствонун адрес: **Наличкчи, Пятигорск оросу, 11-чи мекам.**

**27 июля 2006 г. №152-ФЗ «О персональных данных» (пункт 10 ст. 6)** (получено из реестра информации о наличии или отсутствии транснационной информации, содержащей персональные данные граждан РФ): страна местонахождения базы данных, адрес местонахождения базы данных, организация, ответственная за хранение данных – наименование, ИНН, ОГРН, тип организации, адрес, организационно-правовая форма.

Оператор после 1.09.2015 г. обязан был направить в Управление Роскомнадзора по Кабардино-Балкарской Республике уведомление с указанием выпис приведенных сведений (п.10.1 ч.3 ст.22 Федерального закона от 27 июля 2006 г. №152-ФЗ «О персональных данных»). В случае внесения изменений в имеющиеся сведения об операторе в реестре операторов должно быть направлено соответствующее информационное письмо (с указанием местонахождения базы данных в том числе).

Консультации по заполнению уведомления также можно получить по телефону: **8 (8662) 40-20-70.**

В соответствии с ч. 4 ст. 20 Федерального закона информация о персональных данных в Управление Роскомнадзора по Кабардино-Балкарской Республике по адресу: **360051, г.Наличкчи, пр.Шотенкулова, 14, а/я 46.**

### УЧРЕДИТЕЛЬСКОЕ: КЫАБАРТЫ-МАЛКАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

<p><b>Баш редактор</b> <b>АТТАЛАНЫ Жамал</b></p> <p><b>РЕДАКЦИЈА:</b> ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редактору оубунасары) ЖАНИУРАДАНЫ Нажабот (баш редактору оубунасары), ТОКДУЛАНЫ Болеу, (жууалы секретары). МУСКУЛАНЫ Сакнат, ТИКАЛАНЫ Фатима, ТРАМАЛАНЫ Зуура, УБЛАШАЛАНЫ Мурат.</p>	<p><b>ТЕЛЕФОНЫ:</b> Редатору приемниги: 42-43-01. Баш редактору оубунасары - 42-38-21, 40-84-82. Жууалы секретары - 42-66-85. Секретарь - 40-93-62, корреспондент - 42-63-52. <b>РЕДАКЦИЈАНЫ БЕТОМЛЕРИ:</b> Поштита юм право - 42-24-02, 42-67-68. Экономика - 42-66-73. Култура - 42-66-76. Социал хылы - 42-75-82, 40-59-18. Курорт, туризм эм спорт - 40-39-93, 42-66-71. Окуучулар бла байламчалуу жорюктүм юм халкыла - 42-37-94. Эчти корреспондент - 42-68-72. Оператор - 40-28-49, 42-39-65.</p>	<p>Редакция авторга бла кыагыт жорюктөмди. Кюл жазмака редакция этипкый эм ала артка кыаруламгында.</p> <p>Газете басмаганын материалда айтылган оюмла республиканы оюмла келгенде болукулда. Алада айтылган шарт уа ючюн Россия Федерацияны Басмагы юсюндө законду тизмилешиле материалды авторлары кеслери жууулукулда.</p> <p>Редакция авторгадан 400 кеп тизмгенди (машина бла жазылган 5-6 бет) кетипе амалды.</p> <p>Газет Басмагы эм асламы информационы эриччилерин кыруулау жаңы бла Кыябаты-Малкар регион инспекцияда жорюктүм юм халкыла - 42-37-94. Эчти корреспондент - 42-68-72. Регистрация номер - ПН № Т9-07-00118, Индекс - 51532</p>	<p>Газетин басмагы «КамР-Медиа» ГКУ-ну компьютер службы хазыр этилди.</p> <p>Газет «Известие» Южный регион ООУ-ну типографиясына басмаганын кыруулау орам, Суварпозин орам, Кочетунуш ил, Шилоцкий орам, 5а</p> <p>Газетини махалле тампору ючюн КамР-ни почта сыякы федеральный Управленисы жууулулды. Телефон: 76-01-21</p> <p>Газетини рошигада салгы ючюн КамР-чи «Роспечать» аказюер обществосу жууулулды. Телефон: 42-69-34</p> <p>Газет кыагытгы юк керге чыгылды - гугуер, орт, шобот куюлде.</p>	<p>Номерге графиде кере 19.00 сагытда кюл салынды. 20.00 сагытда кюл салынды.</p> <p><b>ГАЗЕТНИ НОМЕРИНИ ЧЫГАРЫЛА:</b></p> <p>Куюкчаны Сафит, Кетеничаны Зульфа - жууалы секретарыны оубунасары; Балланды Феруза (1,2-чи бет); Гелаяны Валентина (3,4-чи бет) - корреспондент.</p> <p>Тиражи 1242 экз. Заказ № 495 Багыш 10 сомду.</p>
---	--	---	---	--

РЕДАКЦИЈАНЫ ЭМ ИЖАДАНЫ АДИРЕСИ:

360001, Наличкчи шахар,  
Ленин олу проспекте, 5.  
Телефон почта:  
elbor\_20@mail.ru